

Kerekasztal

A magyar népzenei hagyomány jövője

2023. február 22.

Örmény Kulturális Központ

A kerekasztal-beszélgetés résztvevői:

Birinyi József Köztársasági Arany Érdemkereszttel kitüntetett néprajz-, népzenekutató, népihangszeres szólista, UNESCO FIAMP-díjas filmrendező,

Bognár Szilvia eMeRTon-díjas, Kodály Zoltán-émlékdíjas, Magyar Művészetért díjas folkénekes,

Bolya Mátyás a Kárpátia Folkműhely alapítójaként eMeRTon-díjas zenész,

Sebő Ferenc a Nemzet Művésze címmel kitüntetett Kossuth-díjas énekes, dalszerző, népzenekutató.

Moderátor:

Sütő Zoltán

Sütő Zoltán

Szeretettel köszöntöm a mai kerekasztal-beszélgetés résztvevőit, akikkel a magyar népzenei hagyomány jövőjéről fogunk némi eszmefuttatást megengedni magunknak.

Bemutatom mindjárt a résztvevőket.

Először is Bognár Szilviát, akit a MAKÁM együttes énekeseként ismertünk meg. A Bognár Szilvia Sextett alapítója. Annak a csapatnak, amely a jazz és az indiai klasszikus zene jellegzetességeit ötvözi a különböző nemzetiségi népdalokkal.

Birinyi Józsefet, aki népzene-, néprajzkutató, a KÓTA társelnöke, a Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményének volt vezetője és rendkívül nagy hangszergyűjteménnyel rendelkezik. Érdekesség, hogy a Birinyi Gyűjtemény hangszerei többségén játszik is.

Sebő Ferencet, aki mindannyiunk számára a magyar táncmozgalom elindítójaként ismert. Kodály és Bartók hagyományát követve, saját gyűjtésével a népzene kutatásba is bekapcsolódva gyarapította népzeneinkincset.

Bolya Mátyást, aki a hangszeres zenében tűnt fel eredetileg. Többek között lant és kobzon játszik. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének a vezetője, az MTA Zenetudományi Intézet Archivumának a vezetője.

Rövid történettel szeretném bevezetni a beszélgetést, aminek az az érdekessége, hogy ezelőtt olyan negyven éve történt. Buszon utaztam Bajától Solt felé, amikor figyelmes lettem egy beszélgetésre két férfi között. Az egyik rendkívül nagy lelkesedéssel mutatott ki a buszból

az út melletti halastóra, és arról beszélt, hogy annál csodálatosabb nincs, mint amikor hajnalban egy csónakon megszólal a tárogató.

Nagyon mély benyomást tett rám az, hogy mennyire eleven volt még ennek az embernek a népzene. Szinte együtt élt vele. Nem külső szemlélőként, hanem részeseként beszélt róla, még hozzá teljes átéléssel.

Ebből kiindulva próbáljuk meg áttekinteni most azt, hogy a népzene milyen utat járt be – mondjuk 40 évvel ezelőtől kezdve –, és milyen fordulópontok köthetők hozzá, amiből talán lehet valamennyire következtetni arra is, hogy mi lesz a magyar népzenei hagyomány jövője. Talán Szilviával kezdeném.

Bognár Szilvia

Pedig én akkor még csak pólyában voltam.

Sütő Zoltán

Annál érdekesebb lehet, hogy mi volt az az alapélmény, ami mégis annyira megérintett, hogy a népzene irányába fordultál. Jóllehet tudok róla, hogy elsőre nem is annyira a népzene került fókuszba.

Bognár Szilvia

Legalábbis családi környezetben nem népzene-t hallgattunk elsősorban. Ezt gyakorlatilag nem otthonról hozom, bár az édesanyám a mai napig nagyon szeret énekelni. A nagyapám is nótás kedvű volt, de inkább nótás, mint népdalos kedvű. 11 éves koromban sodort az élet és az iskolai közösség a Fonó szövísszakkörbe, Tanai Erzsébethez.

Elég cserfes gyerek voltam, úgyhogy már akkor is kiálltam egy-egy ünnepeken dalolni, szavalni, furulyázni, ahogy éppen adódott és amire szükség volt. Népdalokat a kis szövísszakkörben dudorásztunk a szövíss mellett. Talán középiskolás voltam, amikor valóban elkezdtem Erzsébetnél a Vasi Népdalstúdióban dalolni. Meg kell valljam, hogy a közösség, az együtt éneklésnek a szeretete volt, ami engem ott ragasztott, és ami olyan élményt adott, hogy vágytam vissza az énekes társaim közé, meg a közös dalolásra. Úgyhogy ez volt az első mérföldkő.

Sütő Zoltán

Mindjárt megkapaszkodnék ebben a distinkcióban, amit tettél a népdal és a nóta között. És tulajdonképpen nagyon fontos lenne, hogy magát a népdalt valahogyan definiáljuk. Mit is értünk ma népdal alatt? Ez egy nagyon fontos kérdés.

Sebő Ferenc

Próbálok nem okoskodni, csak a lényegét elmondani. Amit mi népdalnak nevezünk, az nem egy egységes hagyomány, hanem több évszázadnak a lerakódása, mint a tortaszeletek egymáson, és attól függően, hogy hol van átvágva a torta, az a rész látszik ki belőle. Tehát a Kárpát-medence egy olyan érdekes terület, ahol nagyon-nagyon sokféle hatás van együtt, és mindenhol van valami olyan, amit máshol nem ismernek. A zenetörténészek arra jöttek rá, hogy ez szinte egy zenetörténeti példatár: a különféle zenei korszakok, stílusok lepárlódását lehet itt látni. Akik régi zenével foglalkoznak, azok nagyon nagy hasznát tudják venni ennek, mert van középkori zene, van barokk kori, van újabb kori. A magyar nóta a romantika

korszakának a jegyeit mutatja. Nem választanám tehát olyan élesen le az egészről, mint ahogy egy ideje már divat nálunk, mert ez volt az az anyag, ami az egész országban elterjedt, és a nemzeti mozgalommal együtt fejlődött. Mondhatjuk, ebből lett a nemzeti zene. A népdal erre nem volt alkalmas, mert minden faluban kicsit másképp énekelték. A népdalt én úgy határozom meg magamnak, hogy ez régi zene, historikus popzene, a popzene múltja. És ez soha nem volt olyan produkció, amit a „színpadon” kellett csodálni. Akik részt vettek benne, azoknak ez éppen olyan természetes volt, mint a beszéd. Olyan, mint az, ahogy megtanulunk beszélni.

Ugyanígy tanították meg az éneklést és a táncolást is, tehát a kommunikációnak a szentháromsága volt ez. A beszéd, az ének és a tánc. Nagyon szomorú vagyok, hogy ez az utóbbi kettő most már szinte „cikivé” kezd válni, már énekelni magában is „ciki”, és a fiatalok azzal szeretnek dicsekedni, hogy nincs hangom, és hogy nem tudok táncolni. Pedig ez is a kommunikáció része, és régebben – évszázadokig visszamenőleg – nagyon természetes módon és egyszerűen történt mindez. Az elsajátítását nem húszévesen kezdték. Addigra már kellett tudni táncolni, mert a tánc kellett a párválasztáshoz, az ének pedig ahhoz kellett, hogy az ember ne legyen dilis, ne kelljen orvoshoz járnia, hogy a feszültségeket ki tudja dolgozni magából. Erre mind szükség volt az életben, és hogy mennyire nem produkció még mostanában sem, arra egy példa:

A Codoba Florinnal történt meg állítólag Amerikában – a palatkai zenekar mostani felállásával –, hogy egy ezer fős koncerten megkérték, játsszon el valami palatkai táncrendet. Florin elkezd játszani, és hat ütem után abbahagyja. – Miért nem játszol tovább?

– Hát nem táncol senki, minek játszszak.

Szóval számára még abszurdnak tűnt, hogy valakik csak nézzék azt, hogy ő játszik. Csak ennyit akartam ezzel mondani: ez a lélegzetvételhez hasonló valami az éneklés, a tánc és a beszéd. És amikor megkérdeztem egy idős asszonyt, hogy Rózsi néni, hogy vertek bele magába 1200 dalt? Bottal verték, vagy hogy? Csak nézett rám. Azt mondta – „Feriike, az éneklés az gyógyít.” – Na, pedagógiai módszertan, tessék.

Sütő Zoltán

Valaha a népdalok három különböző osztályáról tanultam. Mégpedig a régi stílusról, az új stílusról és a vegyes osztályról. Ezek korokhoz kötődnek?

Sebő Ferenc

Most már tudjuk, hogy igen. Most már. Volt ugyanis a Bartók-féle első nekifutás. A régi stílust éppen azért is tudták különválasztani, mert azt egy másik korosztály énekelte. Tehát az ő idejünkben volt az új stílusnak a kialakulása, és akkor mindenki átállt arra. Ők ezt nemzedéki váltásnak tekintették. Amire ők kíváncsiak voltak, azt már csak az idősek ismerték. Ezek a pentaton ereszkedő és egyéb dallamok, és hát rengeteg típust állapítottak meg azóta.

A Dobszayék kétszázézer támlapot rendeztek el típusokban, ami ott van a Zenetudományi Intézetben, és erre nagyon büszkének kéne lennünk, mert éppen Bartók volt, aki a korszerű zenetudomány alapját már megpengette. Mondta, hogy sok adatok kell ahhoz, hogy az ember valami véleményt mondhasson.

Tehát a régi, új és vegyes osztályoz visszatérve: Az utóbbiban még legalább kétszázféle stílus van. Ez a tudósok számára érdekesség, mert ugyanis számítógép nélkül is így tudták rendezni (rendszerezni) az anyagokat. Bolyai Matyi elmeséli majd, hogy a számítógépet hogyan lehet

bekapcsolni a kutatásba, és hogy ez hogyan változtatja majd meg a frontvonalakat. A lényeg azonban az, hogy mi, magyarok nagyon-nagyon büszkéek lehetnénk arra, hogy milyen szépen feldolgozták az elődeink ezeket az anyagokat. Már a múlt századtól kezdve Vikár Béla bevezette a hangfelvételeket, aztán Kodály, Bartók, Lajtha, sorolhatnám Martin Györgyig bezárólag. Martin György a táncsal kezdte már, de igazából az maradt a végére, azt volt a legnehezebb tanulmányozni. Tehát olyan szépen feldolgozták, hogy nekünk, akik az 1970-es években kezdtünk el érdeklődni először a népzene iránt, és elindítottuk a revival népzene mozgalmat – tehát, hogy játsszuk el eredetiben úgy, ahogy az van –, már ott állt mögöttünk a tudomány. Martin György a lakásán szedte elő a szalagokat, mi pedig ott hasaltunk a szőnyegen. Játsszotta, vitte, adta, másolta. Szóval az ő nemzedékük, Andrásfalvy Bertó, Sztanó Pali, a Pesovár testvérek a tudósoknak már az a generációja, akik nemcsak gyűjteni és rendezgetni akarták az anyagot, hanem azt meg is akarták tanulni.

Andrásfalvy Bertó provokálóan fölvettem a kérdést, hogy Bertó mit kerestetek ti Erdélyben, mi a csudának mentetek oda. Hát azt mondja: Kallós üzent, hogy ha időutazásban akartok részesülni, akkor gyertek át, nézzétek meg. Erdélyben még mennek a lakodalmak, a táncok. Itt ezt még lehet látni. Vittük tehát a kamerát, lefilmeztük, és elhatároztuk, hogy megtanuljuk, és mindenkinek megtaníthatjuk. Na, ki találta fel a táncjátékot?

Kellett hozzá a zene. Mi pedig a Bélával (*Halmos Béla, a szerk.*) elkezdtük a széki zenét megtanulni, meg a méhkeréki zenét. Ott ketten indítottunk, és akkor már lehetett is táncolni. Tehát nemcsak táncgyűjtésekben, hanem a fesztiválokon a népművészet mestereivel is. A Karsai Zsiga bácsi például 40 évig a saját füttyére táncolt, mert nem volt zenéje. Úgyhogy ő nagyon megörült, amikor mi a *Lórincrevét* el tudtuk muzsikálni. Ezzel indult, és utána kis késéssel jött a táncmozgalom, amit viszont a táncgyűjtések találtak ki. És hát hangsúlyozom, sokan voltunk ennek a részesei. Azon pedig mindig mulatok, hogy így – ötven év elmúltával – aki csak megszólal, az mindenki elmeséli, hogy ő találta fel a táncjátékot. Ez nagyon jó, mert mindenki a magáénak érzi. Ennek örülök, ezt pozitívnak tartom.

Bolya Mátyás

Visszatérnék a népzene definíciójára. Talán természetes módon vágyunk arra, hogy definiáljunk, hogy megmondjuk azt, hogy ettől eddig tart a népzene. Azt, hogy ez itt a népzene, kérem szépen.

Van egy kurzusom az egyetemen, aminek az a címe, hogy „népzene”, és az első három előadás arról szól, hogy ezt a szót meghatározzuk. Aztán kiderül, hogy konkrét szabályokat nem találunk. Most Petőfi emlékévé van, és ott vannak a népdallá vált Petőfi-versek. Na ezt akkor melyik polcra rakjuk? Tehát nagyon-nagyon gazdag és sok-sok oda-vissza hatástól alakuló folyamat ez. Igazából ezt a folyamatot kell megérteni. Tehát az egy dolog, hogy hogyan és milyen szögben vágjuk meg azt a tortát, de az is kérdés, hogy mikor eszünk belőle. Melyik időpillanatban. Nagyon hosszú történet ez.

Sebő Ferenc

De Matyi, a lényegét nem is emeltem ki eddig. Azt, hogy ez mindig is „popzene” volt. Tehát nem liturgikus zene, mert az a templomban ment. Ez az utca zenéje volt, a mindennapok zenéje, akár sirató, akár vidám zene. Ez most teljesen mindegy. A lényeg, hogy ez popzene. Tudom, ezt a szót már elhasználták sok minden másra, mégis innen indítanám a megértését. Mert az is változik a szokásokkal együtt. A szokások is változnak, az idők is változnak. Tehát,

amit a Matyi mond, az abszolút áll: minél jobban megismerjük, annál jobban eltévedünk benne, akkora őserdő ez.

Bolya Mátyás

Igen, gyakorlatilag ez a kérdés egyidős a népzene kutatással. A kutatók szemléletében pontosan lehet követni, hogy folyamatosan változik az, hogy mit gondolnak a népzeneről vagy a népzene határáról. Bartók nagyon-nagyon szűken képzelte el, Kodály már sokkal szélesebben, és így sorolhatjuk tovább a kutatókat és a szemléletváltásokat. Láthatjuk, ahogyan eljutunk Bartóktól egész Dobszayig, aki azt mondja, hogy tulajdonképpen nem is ilyen szigorú határokon kell gondolkodnunk, hanem hogyha ezeket a népdalokat, dallamokat csoportosítjuk, akkor inkább valamilyen felhőket kell elképzelni sűrűsödési pontokkal, és ezek a felhők egymás mellett vannak, olykor pedig egyik beelöng a másikba. Ezek az átfedések azonban még nem jelentik azt, hogy az egyikből származik a másik, hanem csakis azt, hogy ezek a felhők vannak. Ennyit tudunk biztonsággal mondani. Szokásosan ikonszerű képet várunk a népzeneről, pedig minél jobban elmerülünk benne, annál inkább egy organikus, élő valamiben találjuk magunkat, ami persze „gellert kapott” akkor, amikor megjelent a városi környezetben.

Sebő Ferenc

Mondhatok egy sztorit ehhez? Csak hogy jobban megértsük. Amikor a Nagy Laci fia, a Bundi esküdött, akkor Bélával minket hívtak muzsikálni. Ez egy ilyen népdalos társaság, a Csoóri felesége, Czine Mihály, és nálam lakott akkor Kovács Tivadar, a méhkeréki prímás. Mondom, Tivi bácsi, figyelj, hozd a hegedűdet, mert itt egy jó buli lesz. Itt népzeneészek lesznek, csak arra kérek, ne hogy elkezdd magyar nótát játszani, mert ezek meg fognak sértődni, ezek népdalosok. Ferikém – azt mondja –, nem értesz te ehhez. Mondom, Tivi bácsi, ne csináld! Elmentünk, muzsikáltunk, tényleg jöttek az erdélyi népdalok, úgyhogy fújták gyönyörűen a Julcsi is, meg mindenki. És egyszer csak valamin a Béla felkapta a vizet, és elment haza. Fogta a hegedűjét, és elment. Otthagyott engem a Tivi bácsival. Hát aztán rájátszotta ő a *Lőrincrévét*, mindegyiket tudta játszani, de a népdalosok kifogytak a népdalból. Úgy hajnali négy felé átváltak magyar nótára. Azt a diadalmas pofát, ha láttátok volna!
– Na, mondta, Ferikém, nem értesz te ehhez.

Sütő Zoltán

Menjünk akkor a hangszerek irányába. Abból indulnék ki, ami a bevezető történetemnek az érdekessége, hogy akkor tárogatót én még nem láttam. A tárogató annyira nem volt forgalomban már. Érdekes lenne egy kis történeti áttekintés, hogy különböző korokban milyen jellegzetes hangszerek miképp jelennek meg és válnak népszerűvé.

Birinyi József

A kérdést vártam, de én is visszatérek még a kiindulópontokhoz. Nagyon fontos, hogy itt népdalról is, és népzeneről is volt szó. Gyűjtőfogalomként népzeneről beszélünk, amiben az énekelt és a hangszeres zene is benne van. A népdalban a dallam és a szöveg nem válik el, szerves egységet alkot. A zenei és szövegelemzés csak a tudományos elemzésekben külön terület. Rádióműsorokban volt példa arra, hogy népballadákat csak szöveggel, dallam nélkül, versezatként adtak elő. Balassi, majd Csokonai, Tompa, Petőfi idejében is – a műköltői

vershez gyakran odaírták, hogy dalként melyik dallamra énekelendő. Tehát a dalban, a énekelt népdalban a versezet, szöveg és a dallam a tudatban nem különül el. Ha a népzene rövid definícióját kell mondani...

Bolya Máttyás

Ezek szerint neked van definíciód?

Birinyi József

Megpróbálom összefoglalni. Tehát, az anyanyelv mintájára azt mondhatjuk, hogy a népzene a zenei anyanyelvünk. Ha megnézzük a nyelviséget, akkor gyakorlatilag a zárt – a paraszti, a pásztor és egyéb – közösségekben magyarul beszéltek, a közép- és felsőosztály pedig „külföldiül”, idegen nyelveken. Az első magyar színház 1792-ben alakult. Utána, a nemzetállam létrejöttének idején a magyar nóta hosszú küzdelemben szolgálta a németesség ellen a saját anyanyelvi kultúrát, az identitást, az önazonosságot.

Úgy fogalmazhatunk, hogy a népzene a zárt közösségek íratlan törvényei szerinti zenei világa, anyaga. A népről és a zenéről van szó. A nép alapvetően gazdaságilag, kulturálisan, társadalmilag önálló közösség. A zárt közösség – ez esetben – nem „zártosztályt” jelent. Tehát nem hermetikusan zárt. Befogad és át is ad sok mindent. A kérdés azonban az, hogy mit fogad be. Mindig csakis azt, ami a közösségnek tetszik, s amit majd később saját ízléséhez formál. Ebből következően törvényszerűség, hogy változatokban él a népdal, népzene. És a változatokat a közösség ízlése határolja be. Ezért van, hogy tájegységenként, falvanként, falurészenként is változó, elérő variánsok születtek. És ez minden népi alkotásra igaz, a népdalra, a néptáncra, népszokásra, a kézművességre, a gasztronómiára, a viseletre...

Az anyanyelv sem úgy alakult ki, hogy egységes magyar nyelv volt, hanem táji nyelvek voltak, és vannak szinte máig, jóllehet a neológ időben Kazinczyék az abaúji nyelvjárást irodalmi nyelvvé tették. Ahogyan most én is beszélek, ez a „mekegő” pesti irodalmi nyelv. Nem az „í”-ző túrkevei (kenyír), nem az „é”-ző, nem az „ő”-ző, mint a köcskeméti, vagy a szögedi, a palóc „á”-zó tájszólásról már nem is beszélve. Kiválasztottak egyet, és az lett nemzeti szintre „emelve”. Ugyanez a viseletben is igaz, de nem megyek bele hosszan. Maradjunk a népzenenél.

Sebő Ferenc

Hadd tegyek egy lábjegyzetet Petőfihez. Petőfi dalai nagyon népszerűek lettek a szövegük miatt. Mert jó szövegük volt. A zenét azonban már nem tudták megemésztetni azok, akik még a XVIII. századnál tartottak zenei ízlésben. Ezért ráhúzták a saját dallamaikra. Nekem énekelt például a Csorba János bácsi egy ilyent, hogy „Szilágyi Erzsébet levelét megírta / Szerelmeskönyvével azt is tele...” (Ének)

Mondom, János bácsi, ezt honnan szedte?

- Hát anyámtól tanultam.
- És ő honnan szedte?
- Az iskolában tanulta.
- És a dallam?

Hát persze, mire hazaért, ráhúzta erre.

Tehát Petőfi esetében lehet legjobban látni, hogy azok a szövegek nagyon menők voltak, nagyon népszerűek lettek, de a korhoz, a romantikához illő zenét nem bírták megemésztetni.

Birinyi József

Nem volt véletlen, hogy például Petőfi, Arany, Tompa és mások verseit is népdal mintára énekelték. Dalszerűek voltak. Ez már népies irodalom volt. Ehhez képest a nemzeti jellegű zenében és a hangszerekben is fáziskésés volt.

Sütő Zoltán

Ezen a ponton szeretnék egy kicsit a táncmozgalom irányába fordulni. Tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy a táncmozgalom egy „speciális csillagzat” alatt jött létre. Egy nagyon szerencsés csillagzat alatt, mindazzal a korlátozással együtt, amit a politikai környezet jelentett.

Sebő Ferenc

Nem kell túlértékelni. Azt elmondtam már, hogy a tudomány nagyon fontos háttér volt. Feldolgozott anyag állt mögöttünk, amit csak meg kellett szereznünk. Azután pedig megérték az idők; a színpadi néptánc és a népzene feldolgozásának ideje lejárt. Elég volt belőle. Ugyanakkor a beatzenének az előretörése nagyon fontos volt. Mint a mai popzene, nagyon-nagyon szépen készítette nekünk elő az utat. Mert, mint említettem, ez is popzene, csak régi popzene, tehát a szellemisége 150–200 évvel korábbi, tehát inkább a barokkhoz köthető. Ahogy Bartók mondta, ez egy objektív zene. Nem szentimentális. Nincsenek forték, pianók. Tehát a romantikus zene kellékei nincsenek benne. Ugyanolyan kemény, mint a beatzene.

Birinyi József

Szélsőségektől mentes.

Sebő Ferenc

Vagy éppen ez a szélsőséges. Nem? Abban az időben alakultak meg a klubok. Általában a politika békén hagyta ezt. Volt némi lazítás. Megalakulhattak a jazzklubok, és mindenféle más. Ebből mi voltunk egy.

Sütő Zoltán

Igen, de arra próbálok utalni, hogy gyakorlatilag volt ebben egy kis ellenállási mozgalom, mármint a fiatalság részéről.

Sebő Ferenc

Az mindig van, a beatben is volt. A rendőrség mással sem foglalkozott, csak ezeket a stadionokat ellenőrizte. Minket pedig azért hagytak békén, mert kevesen voltunk. A tízezer ember érdekelte őket. Eltelt öt év is, mire a Kassák Klubba megjöttek az első besúgók.

Bolya Mátyás

Már vártatok őket. Az olvasók meg várják a népzene definícióját.

Úgy képzelnénk, hogy Sebő Ferenc 1972. május 6-án fölkelt, és arra gondolt: „Hú, valamit kéne csinálnom.

- Mi legyen? Legyen táncmozgalom!
- Megyünk az Írók Boltjába, és csináljuk.”

Egyáltalán nem így történt. Nagyon sok előzmény volt, amit sokan nem is tudnak. És hogyha bármelyik mélyére ásunk, akkor derül ki az, hogy sok-sok folyamat összegződött addig. Tehát mondhatnám akár a regöscserkészetet, vagy a gyöngyösbokréta mozgalmat, a népi írókat. Sok helyről sorolhatnánk itt hosszan ezt a dolgot. És akkor egyszer csak tényleg úgy álltak a csillagok, hogy tényleg hatodikán reggel fölkeltek, és tényleg odamentetek.

Sebő Ferenc

Hát valljuk be őszintén, te is más zenét hallgattál, igaz? Mi a Bélával csajozni akartunk. És természetesen gitárt vettünk a kezünkbe. És minket például a szégyen vitt bele ebbe az utcába.

Egy nemzetközi táborban ástuk Aquincumban a római romokat, és ott este körbeültük a tüzet. Mindenki énekelt. A lengyelek énekelték a népdalaikat, a bolgárok énekelték az övékét, és a németek, meg a szerbek is. És akkor ránk került a sor. Összenéztünk Bélával. A *Rejtelmeket, A hetediket* játszottuk. És akkor kérdezték – ezek népdalok? Hát mondtuk, nem egészen.

Akkor kezdtük. Így. Szedjünk már össze népdalokat, mert micsoda hülyeség, hogy nem tudjuk képviselni Magyarországot. Elmentünk hát a Néprajzi Múzeumba. Ott azt mondták, hogy minek maguknak népdal, hiszen nincs is hozzá végzettségük. Ezzel kezdtük. Bélának a sógora, Kósa Laci segített rajtunk. Mondta, menjetek el Martin Györgyhöz, ő egy nyitottabb szellemű kutató, biztos fog nektek segíteni. És elmentünk a Martinhoz, aki nagyon megörült, hogy végre a fiatalok érdeklődnek a népzene iránt. Úgyhogy ő nagyon készséges volt. Szedte elő Kallósnak a gyűjtéseit, amit akkor hoztak át Erdélyből. Sok anyaga volt, és ellátott minket munícióval. Pedig csak egy pár számért mentünk oda... Aztán láttuk, hogy ez tényleg mennyire jó! Azt a mindenit!

Amikor a mezőségi zenét próbáltuk leutánozni, mondom, Béla, figyelj! A gitár elég hülyén hangzik, de te tudsz hegedülni legalább. Én pedig megtanulok brácsázni.

Béla kerített egy brácsát. Ellopta a szimfonikus zenekarból. Mert mi ott játszottunk egyébként a Műegyetemi Szimfonikus Zenekarban. Béla ott brácsázott, én csellóztam, Gryllus Dani meg klarinétozott.

Megtanultam hát ezt a háromhúros brácsát, és szép lassan kezdett közelíteni a dolog az eredeti hangzáshoz. Martinka meg látta, hogy mi ezt komolyan gondoljuk. Azt mondta, gyerekek, ha meg akarjátok tanulni, tanuljátok meg rendesen, mert másképp nem fogjátok élvezni. Ő pedig már hozzászókkott ahhoz is, hogy a koreográfusok is odamennek hozzá.

– Mutass egy-két figcsit, amit még senki nem csinált – és hát nézd végig az egész filmet. Nem, nem elég egy-két figcsi... Szóval ment a nagy művészet anyag nélkül, a Martinka meg örült, hogy minket az egész érdekel. Az egész szalagot elkértük, és lehallgattuk, és tanultuk a zenét. Lassan aztán már berántottak minket a táncegyüttesbe, mert ott meg hiányzott a zene. Timár Sanyi is zongorára járta a legényest. És akkor elmentünk a táncegyüttesbe, mert a Tinka (*Martin György, a szerk.*) azt tanácsolta, hogyha meg akarjuk tanulni, akkor azt csak táncsal együtt lehet megtanulni. Ez olyan zene, ami tánckiszolgáló volt mindig, ezt nem lehet csak úgy megtanulni. Igaza volt.

Aztán egy idő után azt mondták a táncosok, hogy gyerekek, csak ezt a hat számot tudjátok? – Hát, kínos volt. Akkor mondom, Béla, tanuljunk még hatot! Szóval egymást húztuk föl gyakorlatilag. Azért, mert a helyzet jó volt. Tehát a Tinka tanácsa jó volt ilyen szempontból, hogy oda kell menni a tánchoz, akkor majd nem kell metódus, meg nem tudom mi, hanem

csak oda kell figyelni. A táncosok pedig ott tanulták meg a táncot, azt, hogy hogyan kell rögtönözve táncolni élő zenére. És képzeld el, heti háromszor 6-8 órát élőben muzsikáltunk a próbán. Arra próbáltak. És amikor kérdezzetik később, hogy hát mi volt ennek a trükkje? Szerintem ez volt a fontos, és nagyon sajnálhatják a maiak, hogy magnóra táncolnak, mert az már egy lerögzített valami, és ennek a zenének a természetéhez tartozik, hogy ez rögtönzött, és a táncnak is ugyanez tartozik a természetéhez.

Bognár Szilvia

Mekkora szerencse, hogy még pont abban az időszakban történt mindez, amikor már a széttöredező paraszti társadalom kezdte a hagyományos zenéjét, hagyományos kultúráját átalakítani. Ugyanakkor volt még egy-két évtized, amikor el lehetett látogatni ezekbe a falvakba, lehetett még keresni az öregeket, és közelről lehetett szemlélni mindezt. Az egészet komplexitásában lehetett vizsgálni: a muzsikát, a táncot, a zenét, az éneket az összes kulturális elemmel együtt.

Birinyi József

Jó, hogy van egy csinos nő közöttünk, aki jó irányba viszi a témát. Nagyon fontos, hogy a hagyományos, zárt közösség milyen törvényszerűségek szerint, hogyan él. Mert átvesznek idegen dalt is, táncot is. Ha éppen Kufsteinben volt katona az alföldi vagy a felvidéki gyerek, hazavitt valami ott hallott, megkedvelt dalt, ami aztán vagy beépült a saját közösségébe, vagy nem. A hagyományos közösség így élt. Ezért fontos, amit Szilvi mond.

Sebő Ferenc

Közbe kell, hogy szóljak. A falusiak és a városiak is közösségben éltek. Még az én gyerekkoromban is például minden mulatóhelyen volt egy táncparkett. És oda lehetett menni bármelyik asztalhoz, fel lehetett kérni egy szép lányt, lehetett ismerkedni és táncolni. Nem csak a falusiak táncoltak. A falusi hagyományokról én most már magamban úgy gondolkodom, hogy ők ugyanazt csinálják, amit mindenki csinált, de ők még mindig csinálják. Azért lógnak ki a „tortaszeletből”, merthogy ők még mindig csinálják. De náluk is rétegződések vannak. 1907-ben Bartók elment nagy okosan Budapestről a Székelyföldre, mert az egy ősi föld. Fogalma sem volt, hogy az már sokkal jobban polgárosodott, mint Budapest. És ott faggatta a vénasszonyt, mert nem akart énekelni neki senki.

– Nem ismeritek a történetet? – Azt mondta: – *Három árva*, meg ilyeneket nem tud?

– Jaj, tanár úr! Mi már nem éneklünk ilyeneket. Nem vagyunk mi már szegények.

Birinyi József

Értéktelennek tekintette már a kikopó legértékesebbet, amit aztán a saját hagyományaitól legkorábban eltávolodó, legmesszebb kerülő értelmiségi fedezett fel. Érdemes összehasonlítani az „eredeti”, hagyományos és a mai környezetet, amelyben a népzene élt, tovább él.

Mondtad Feri, hogy igazából csajozni akartatok. Tehát a párválasztás, az ismerkedés egyetemes motiváció a kulturálisan önálló és a mai környezetben is.

Ha megnézzük a hagyományos és a mai funkciókat, akkor lényegi eltéréseket találunk. Például a hagyományosan a szerzőség nincs rögzítve. Ma, ha feldolgozunk három népdalt,

egymás mögé állítjuk és hangszereljük, akkor az már hozzánk kötődik szerzőiségben. A jogosultság szintje attól függ, milyen szintű a feldolgozás.

Sebő Ferenc

Hát Szabó Varga Gyuri bácsiról is azt mondták Széken, hogy ez a Szabó Varga Gyuri bácsi nótája. Én össze is akaszkodtam ezen. Mondom – hogyhogy az ő nótája? Hát, ezt ő szerezte. Hát mondom, nem tudnak az Artisjusban erről.

Birinyi József

Pedig azt tényleg ő tudta a legjobban. A hagyományos közösségben nem szerzőként tartották XY nótájának az adott népdalt, hanem a kedves dalát jelölték így. Tehát a népi közösség nem tartotta nyilván a szerzőt, mindent átvettek szabadon, ami tetszett nekik.

Sebő Ferenc

És ráadásul nemhogy ő szerezte, hanem ez az ő életéről szól. És valóban fölnéztek rá, mert ő csinálta legszebben. Van egy történet, Csorba bácsi mesélte, hogy egy temetési menetben ment a Szabó Varga Gyuri bácsi a feleségével. Odaértek a kocsmá elé, és azt mondja Gyuri bácsi:

- Hallod asszony, a nótámat éneklik.
- Te nem szégyelled magad? Még itt is ezzel foglalkozol?
- No, de hát rosszul.

Kivált a sorból, bement a kocsmába, és öt percre rá jött vissza:

- Rendbe tettük, mehetünk tovább.

Birinyi József

Sokszor fordul elő ma is, hogy egy-egy rendezvényen többen ugyanazt a dalt éneklik különböző variánsokban, de népzene törvényszerűségeiben nem ismerők, a sajátját változatukat gondolja eredetinek, jónak. A többiekre meg azt mondják, hogy – azok rosszul éneklik a mi dalunkat. Természetes, hogy mindenki a saját szűrőjéhez igazít, azonban ez ma már egyre ritkábban fordul elő. Ma másképpen él a népzene. Ma a „kapuőrök” – tévészerkesztők, kulturpolitikusok meghatározóak a mintaállításban, divattrendek alakításában, nem a közösség kiforrott ízlése. Az organikus zene, a zenei anyanyelv iránti valós és őszinte igényre ráakódtak a politikai, ideológiai, anyagi vagy éppen a szerzőjogi érdekek rétegei, amelyek együtt járnak legtöbbször a népi, közösségi, közkultúra kisajátításával.

Sütő Zoltán

Menjünk mégis a hangszerek irányába. Abból indulnék ki, ami a bevezető történetemnek az érdekessége, ez a bizonyos tárogató, pontosabban, hogy amikor én ezt a történetet hallottam, akkor még tárogatót nem láttam.

Sebő Ferenc

Az nem egy régi hangszer, azt a múlt században konstruálták a klarinét után, és nemigen hasonlít az igazi, a régi mintára, a török sípra, amit zurnának neveznek a Balkánon. Magyarul tárogató volt a neve. Az eredeti egy náddal volt, ez kettős nádnyelves, mint az oboa. A

tárogatónak a hangszíne más, a romantikus zenéhez találták ki. Az édesbús kuruc nótákat játszották rajta, meg a bús magyart, ezért Rákosiék nem szerették, és háttérbe nyomták, hogy ne búsuljon a magyar, hanem építse a szocializmust.

Birinyi József

És eljutunk a Mojszejevhez... Pontosan az ilyen esztrád típusú feldolgozott műfolklór zenével szemben jött annak a felfedezése, hogy ovációként hat, amikor „őszinte” zenét, tiszta, organikus zenei anyanyelvet szólaltatunk meg, vagy tanulunk vissza eredetiben, akár a mai saját tudásunkkal, ízlésünkkel kiegészítve. A Röpülj páva tv-s népzenei verseny ezért hatott egy túltelített oldatba dobott magkristályként. Hatására mindenki leakasztotta a nagypapa hangszerét a padlásról. „Nálunk is van ilyen, mi is tudunk ilyet csinálni.” És gombamódra kezdtek el megjelenni a pávakörök, a citerazenekarok, a táncházi zenekarok, a hangszeres szólisták, a tekerősök, és mindenféle duda, tambura, sok zenekari, „összmagyar” formáció..

Sebő Ferenc

Egyébként az emberek, akik nem tanulják meg a zenének az alapelemeit se – mert mi azért tanult zenészek voltunk, azt tegyük hozzá –, azok nem értik az egészet, nem tudják, miről van szó, majmolják a külföldről hallott nagy slágereket. A mi időnkben volt az a divat, hogy úgy teszünk, mintha angolul énekelnénk. Ugye emlékeztek rá? Ez borzasztóan provinciális dolog volt. De azután az Illéséktől kezdve megjelent az igény a magyaros zenére, vagy valamire, ami ideköt minket. Abban a pillanatban egy kincsestárat találtunk. És nincs helyette jobb. Mert egyébként nem kötelező ezt játszani, ha van jobb.

Sütő Zoltán

Matyit próbálnám megszólaltatni. Próbáljuk meg a magyar népzenei hagyományt egy európai zenei hagyományban elhelyezni, annál is inkább, mert a magyar népzeneiségben ebben az időszakban – különösen a megzenésített verseknél – megjelent a délszláv vagy balkáni hatás. Ezzel sokat foglalkoztatok. A Makám együttes – ma már mondható – tulajdonképpen világzenei kísérlet volt, ugye? A magyar népzene tehát nem egy idegen sziget az európai környezetben.

Bolya Mátyás

Minden kérdésed egy kétórás kifejtést igényelne, tényleg nehéz viszonylag röviden válaszolni. Igaz, a népzenenél már nagyon sok minden elhangzott. Arról talán még hangsúlyosan nem esett szó, hogy a klasszikus zenetörténeti korok rétegeivel, stílusrétegeivel szemben, amelyek kronologikusan követik egymást, itt a rétegek együtt élnek. És ezért kincsesbánya ez. Nagyon sok zenei, zenetörténeti emléket olvaszt magába, és amennyiben most valami nagyon nagyot akarnék mondani, akár azt mondanám, hogy itt fölfedezhetünk egy nagy egységet: az eurázsiai nagy kultúrát.

Sebő Ferenc

De főleg európaikat.

Bolya Mátyás

Az, hogy Európához kötődik, az gyakorlatilag ilyen szempontból nem kérdés. Gondoljunk Bach Brandenburgi versenyére, ami egy hihetetlen ikonikus mű. Akkor persze még más volt a finanszírozási modell, tehát Bach Brandenburg hercegének kellett hogy írja a művet, hiszen tőle kapta az ellátást. Ezt kicsit fogait összeszorítva, kényszerből csinálta. De hát szeretnék én ilyen zenét írni kényszerből! Aztán ahogy a brandenburgi herceg meghalt, ez a zene rögtön elvesztette értékét. A legenda szerint almásládákat béleltek ki a partitúra lapjaival. S akkor mégis volt ott valami zeneértő, aki gondolta, hogy ennél többre lenne ez hivatott. Összeszedte a lapokat, és ezért van ma Brandenburgi versenyünk. A klasszikus zenében a korszakok mindig váltják egymást, és mindig éppen hogy újat akarnak hozni, nem megőrizni az előzőt. És hát ehhez képest a Dunántúlon Tendl Pál cimbalmozik valamit, közben egy furulya is eljátszik egy hosszú dallamot, s mindez egy időben történik, és még duda is szól közben. Szóval, ez egy nagyon érdekes metszet. Olyan, mint a Grand Canyon. Nagyon mélyre látunk le. De nem tudom, mikor jutunk el a máig. Már ugyan Mojszejevnél tartottunk...

Sebő Ferenc

Azt hadd tegyem hozzá, hogy a duda például valamikor egész Európában a fő hangszer volt. Franciaországban, Hollandiában is vannak gyönyörű festmények, lehet látni, ahogy dudával mulattak. Mintha a Balkánon lennének. Ott kikopott már, itt még mindig van belőle egy kicsi. Tőlünk keletre pedig még mindig sok van, a bolgárok nagyszerűek benne. Szóval ezek a hangszeresek Európa-szerte egy közös nyelvezetet alkottak. Ahol azonban elkopott, ott már nem ismerik. Így jártunk például, amikor Kallós Zsolt először jött Magyarországra. Kimentünk a Nyugati Pályaudvarra, és széki zenét húztunk neki. Az erdélyiek szálltak le a vonatról, és ott zsörtölődtek a hátunk mögött:

– Még itt is ezt az oláh zenét kell hogy hallgassuk!

Szóval, a tájékozatlanság meg a műveletlenség rátesz egy lapáttal, mert azt tegyük hozzá, hogy a falusi emberek nem voltak műveletlenek. És azok a cigányok sem, akiknek a hagyománya még megvan. Ők is műveltek. Ma azonban vannak műveletlen emberek.

Mi egyik házból mentünk a másikba, és mindenhol mindenki mindent tudott. Beleszólt, hogy az nem úgy van, hanem... Itt menj végig egy gangon! Szóval ezért számítsuk hozzá, hogy a falusi műveltség azért falusi, mert ők még ott maradtak, de ez egy európai kultúrának a maradványa, és azért emlegettem már az elején is, hogy a Kárpát-medence egy érdekes hely, mert középen van. És ide minden hatás beszűrődött, és valamit beépítettek. A mai napig Tolna megyében a karácsonyi misének a végén az orgonistának úgy kell játszania, mintha duda szólna. Mert a fejekben még mindig ott van az a dudahangzás. Szóval ilyen konzervatívak is az emberek. Nagyon nagy változást sosem lehet csinálni. – Jó, most akkor hegedű van. Jó, jó, jó, de akkor most csinálj úgy, mintha duda lenne, a hegedűvel is. Csomó ilyen duda-nótánk van, még a mai napig is. Maga a dallamszerkezet elárulja, hogy ezt dudával játszották.

Bolya Mátyás

Nagyon sok ilyen kapcsolódási pont van. Nekem is eszembe jut egy példa. Van egy lantos ismerősöm, akivel kötöttünk egy üzletet, hogy ő tanít engem reneszánsz lanton játszani, én pedig tanítom őt kobzon – úgy nevezi, hogy középkori lant – ugyanúgy négyhúros. És akkor neki is kezdtünk.

Mutattam így kell fogni a pengetőt, ami persze már műanyagból van. És látom, hogy ledöbben. Elővesz XI–XII. századi, jól látható ábrázolásokat, ott teljesen ugyanígy fogják a pengetőt. S akkor mutat még korabeli leírást is arról, hogy miképp kell a madártollat fölívni, mert az önmagában túl hajlékony, ezért kettőbe kell hajlítani. Érdekes az is, hogy a Păun Vasile, a kobzos ugyanezt csinálta, csak éppen üdítő flakonból. Kivágta, ugyanígy fogta, ugyanígy összehajtotta. Ezek a technikák tehát időn túliak, folyamatosan öröklődnek, és elő-előbukkannak, hiszen a saját gyakorlatból is egyszerűen adódnak...

Birinyi József

Szóval, az európai és a magyar népzene vonatkozásában legtömörebben talán azt lehet mondani, hogy ez keleti alapú kultúra, több mint 1200 éve Európa közepén. Ezen összetettség a sajátja. Csaplovics János mondta 1846-ban nem a magyar népzene, néptánca, hanem a Kárpát-medencei, az akkori magyarországi kultúrára, hogy „Magyarország, Európa kitsinyben”. „Ts”-sel írva, az akkori helyesírás szerint. Ez részéről nem melldöngető magyarkodás volt, hanem több kutatási területén végzett munka összegzése, mint például az agráriumban a sarlós aratás és a kaszás aratás találkozása, vagy az építészeti hagyományban a fachwerk találkozása a „paticcsal”, a vert fallal... Ugyanígy érhető tetten ez a zenében is. Éppen, amiről beszéltetek: a dudu alapú hangzás például. Ezt egyszerűen nevezhetjük úgy, hogy a burdon hangzás, az egyszemélyest zenekari hangzás, ahol a zenész önmagában egy hangszerrel komplett zenekart utánoz. A dudu, tekerő, a citera, a hegedű, ütőgardon, a koboznak a régebbi változata is, ahol még nem akkordoztak, ez egy későbbi formáció. Ott is állandó burdon zengő kíséret volt hozzá, és a dallamot támasztotta, hangnemerzetet adott hozzá. Burdon típusú zene a reneszánsz kultúra is. A barokk létrehozta a hangszeres és a zenei forradalmat a szó szoros értelmében a hangzásban, hangszerfejlesztésekben, többszólamúságban... A hegedűket Amati, Stradivari stb. megfeszíti, amitől jóval nagyobb dinamikai különbségeket tudnak megszólalni. Megszületik az oboa, a zurna, az angolkürt, fagott stb., tehát a klasszikus hangszerek átalakulnak, kiteljesednek, a népzene és hangszerei maradnak a „kétdimenziós” zenei szférában, a harmóniak és zömmel többszólam nélküli világban.

A hangsort temperálják. A klasszikus zenéhez szokott hallás egy természetes felhangú tilinkát hamisnak hall. Ha egy gégecsövet megforgatunk, játékhangszerként a cső nyitott végén a természetes hangsor szólal meg. Mert a cső tudja a hangfizikát.

Sebő Ferenc

Szóval a mi mostani hangsorunk minden hangja el van hangolva, minden hangja gyakorlatilag hamis. De mi ezt halljuk tisztának. A temperált skálát.

Sütő Zoltán

Szilviát szeretném közben kérdezni, hogy mivel nagyon sokféle zenén kísérleteztél, ezek között mi volt számodra közös, illetőleg énektechnikában, hangképzés szempontjából milyen különbségek vannak a zenék között?

Bolya Mátyás

Rövid kérdés, megint.

Bognár Silvia

Pedig én még az előzőekre sem válaszolhattam. Jóllehet közben sok-sok gondolat jutott eszembe. Azzal, hogy a népzene egykori hagyományos paraszti közege, mint társadalmi közeg felbomlott és ez a kultúra széttöredezett, azt jelenti, hogy mi gyakorlatilag ezt már csak felfedeztük, visszatantultuk, újratantultuk. Ma már tehát többnyire specialisták képviselik ezeket a dalokat és muzsikákat. Ám az, hogy hogyan tevődhet át ez a mai korszakra, az egy nagyon érdekes és izgalmas folyamat, ami egyébként már akkor elkezdődött, amikor az első gramofont, helyesebben fonográfot odatartották a nénik és bácsik elé. Egy énekes, aki Vas megyében született, majd Burgenlandtól Moldváig az összes tájegységen átrobog, és mindent valamilyen módon megismer, sokat meg is próbál, meg is tanul, törvényszerűen stilizálni fog. Ez zeneileg egy nagyon fontos folyamat. Igaz, hogy én nem egy hagyományos kultúrában szocializálódtam, de komplex módon igyekszem megismerni mindazt, amit magamévá tudok tenni. A kérdés az, hogy mi az, amit én elmondhatok így.

Sebő Ferenc

Ahhoz, hogy beszélni megtanulj, ahhoz neked lovagolni kell?

Ha érted a hasonlatot; ezeket a dolgokat a környezetüktől függetlenül is lehet művelni. A beszédet is, az éneket és a táncot is.

Bognár Szilvia

Igen, azonban amikor megváltozik a közeg, akkor megváltozik a funkció is.

Birinyi József

Kérdés, hogy mennyire vagy tényleg benne az eredeti közegben, előadásmódban, amikor fonográfról vagy más felvételekről tanulod a dalokat? A fonográf felvétel egyébként még egy külön misét. Képzeld csak el, mennyire eredeti egy ilyen felvétel, ha mulatozni nem lehetett közben, hiszen oda kellett nyomni az énekes fejét 10-15 cm-re a fonográf hangszedő tölcseréhez, különben a sercegés hangosabb volt, mint az ének. Persze általában úgy énekeltek, ahogy szoktak, de nem saját kedvből és nem saját funkcióban! Mégis, ahhoz képest eredetibb, mintha csak egy lejegyzés lenne. Kérdés továbbá az is, hogy mennyire van benne a XX–XXI. században mindaz, amit ma énekelsz és interpretálsz – akár feldolgozva, akár eredetiben?

Bolya Mátyás

Ez egy rövid kérdés volt.

Bognár Szilvia

Mennyire vagyok benne? Én, mint egyéniség?

Birinyi József

Igen. Te, mint Bognár Szilvi? Személy szerint.

Bognár Szilvia

Személy szerint nyilván sokkal nagyobb mértékben vagyok benne, mint az az asszony vagy bácsi, akivel a felvétel készült, bár ott is szerintem néha a kellesténél kisebb súlyt tulajdonítunk

az előadói habitusnak és személyiségnek a nagy kollektív stíláris jegyekkel szemben. Pedig jóval lényegesebb, mint amit ma gondolunk róla, annak a jelentőségéről nem is beszélve, hogy hogyan variálódott egy-egy dallam, szöveg ugyanazon ember ajkán, és hogy hogyan változott az évtizedek alatt. Fontos az is, hogy miképp adódott át, miként került át más faluba egy-egy dal.

Bizonyára én nagyobb mértékben vagyok benne, mert én ma más funkcióban használom ezeket a dalokat. Amikor otthon dudorászok magamban, az nyilván egy külön történet, de mint előadó, mint énekes, figyelembe veszek nagyon sok mindent, így bizonyos elemeket az én előadói attitűdöm, művészi koncepcióm, és személyiségem ad hozzá.

Birinyi József

Itt jön az a lényegi különbség, amire próbáltam már az előzőekben utalni. Amikor a zárt közösségből kikerül a dal a színpadra, felvételre, táncházba, produkciókba, akkor azonnal megjelenik valamiféle térben, időben kiszélesedő, azonnali visszacsatolást nem nyújtó cenzúra, miközben a szokásos értékrendbéli azonnali, preventív közösségi ítélet már megszűnt fölötte.

Sebő Ferenc

Jóska, amit a Szilvi mond, az azért nagyon fontos, mert van egyszer a matéria, amit gyűjtünk, amit elteszünk, és van a funkciója, hogy mit kezdünk vele. Vegyük például a beszédet. Hát annyi mindent lehet a beszéddel is csinálni. Szilvi, te kislányként gyönyörűen szavaltál verseket, de teljesen más, amikor otthon rád szólnak, hogy menj és mosogasd el az edényt. Nem kis különbség, ugyebár? Mindenféleképpen használjuk, profán dolgokra és szentséges dolgokra, mert a matéria alkalmas rá. Nagyon nehéz elhitéteni a mai közvéleménnyel, hogy a zene ugyanilyen. A matériát kell rendesen megtanulni, és az, hogy te mit hozol ki belőle, az a te tehetségeden múlik, azt már nem lehet tanítani. Arra nincsen módszertan. Nekem nagyon bántja a szememet, amikor látom, hogy *művészeti egyetem*. Öt év múlva kapnak majd egy papírt a hallgatók arról, hogy ők művészek. Hát micsoda hülyeség ez?

Szóval nagyon nagy szerepe van annak, amit a Szilvi mond. A faluban ráismernek mindenkinek az énekére, táncára. Hát a Tinkának volt az a híres története amikor Mátyás Istvánt – akinek a monográfiájával dolgozott – meg akarta ismerni. Elment a faluba, és ott állt a falu közepén. Hol lakik Mátyás István? Mondták, hogy melyik?

– Hát miért, hány van?

– Kétszáz.

– Hát az, aki olyan jól táncol.

– Mindegyik jól táncol.

És ott kínjában – nem tudott mit csinálni – eltáncolt egy pontot a Mátyás István filmjéből.

– Ja, a Mundruc! Ott lakik a sarkon.

Birinyi József

Tehát van az előadási stílus, ami a közösségre jellemző, és van az egyéni előadói stílus, amely a közösségen belül egyénenként változó, de mindenképp az előadási stílus szorításában marad. A szabályok keretén belül. Amikor te Szilvi fellépsz – legyen akár világzene, eredeti népzene a legkülönbözőbb módzatokban, sokkal kevésbé hatnak a hagyomány szorítását hordozó szabadsági fokok; az egyéni művészi alkotás, ambíció, funkcióhoz igazodás,

feldolgozás szempontjai is hatnak. Tehát nagyon sok átmenet van. Ezt hívjuk revival-nek, vagy inkább neofolklorizmusnak. Egy amerikai kutató, Peter Burke azt mondta, hogy neofolklorizmus az, amikor a tömeges kultúra új funkcióval újra tömegesedik. Nálunk ez volt a Gyöngyösbokrétától, a regöscserkész mozgalomtól kezdve egészen az Állami Népi Együttesig, vagy a pávaköri mozgalomtól a táncházmozgalomig, a nomád nemzedékig...

Sebő Ferenc

Azt mondta Sárosi Bálint, hogy azért, mert magatokra veszitek a medve bőrét, még el ne higgyétek, hogy ti vagytok a medve.

Bognár Szilvia

Visszatérve, volt még kérdés, igen.

Az az izgalmas pillanat jutott eszembe az életemből, amikor a bolgár, szlovák, horvát, rutén dalokat tanultam. Akkor ébredtem rá, hogy azoknak a magyartól elütő megszólalása mennyire kinyitotta a világot számomra. Ez ébresztett rá arra is, hogy a magyar dalokon belül mennyire sokszínű megszólalás létezik. Ez mindaddig valahogyan elkerülte a figyelmemet. Szerintem nem bántó és nem túlzás azt mondani, hogy a táncházmozgalomnak összességében volt egy stílusképző hatása, például a népi énekes megszólalásra vonatkozóan. És a jó énekesnek ott volt a követelmény: olyan hangerővel kell dalolni, hogy áténekelj a bandát. Persze, nem lehet mindenki Hideg Anna néni. Amit ő tudott, az nem megy feltétlenül mindenkinek, de mégis volt egyfajta sztenderdizált megszólalásmód, ami felé vitte az énekeseket ez a mozgalom. Pedig sokféle hangerő és megszólalás van: például a magyarszováti Maneszes Láli néni nagyon erős, jódlizós hangon énekel, de a következő felvételen ugyanazon faluból Székely Rubinka leheletfinom, vékony hangon szólaltatja meg a nótáját. Történetesen nálam ezt a felismerést a környékbeli népek zenei világa segítette.

Sebő Ferenc

Képzeld el, Japánban megkérdeztem egy énekesnőt, hogy miért énekelnek a japán színházban ilyen furcsa gyomorhangokon. „Hát azért – mondta –, mert az a művészi éneklés. Ahogy nálatok az Operában énekelnek, úgy minden kocsis tud énekelni.”

Sütő Zoltán

Nekem egyszer Görögországban volt egy nagy élményem. Egy kávéházban húzták a talpalávalót. Szerintem autentikus görög népzenei játszott egy banda. Fantasztikusan jó zene volt, kiváló előadásban. Teljesen meglepett, hogy Görögországban van még ilyen. Az a benyomásom, hogy összességében egyre nagyobb a lecsúszás ehhez képest. Magyarországon azonban még mindig tartjuk a frontot. Igaz lehet ez?

Birinyi József

Vettem már föl görög, mondhatni táncházat, amit ők nem így neveznek. A tavernában az egyetemista korosztály az asztal tetején extázisban eredeti görög táncokat táncolt, és teli pofából jóízűen énekelt.

Bolya Mátyás

Igazából itt a népzene történetéről beszéltünk, de hogyha elindulunk a táncházmozgalom, meg a revivalmozgalom felől – mert ugye ennek is van története –, előbb-utóbb gondolom csak kilyukadunk majd a népzene tanszéknél... Szóval, ezek a mozgalmak előbb-utóbb elkezdnek intézményesülni. Erről megint két-három órát lehetne beszélni, mert ennek vannak negatív meg pozitív oldalai. Többnyire tudjuk, hogy mit jelent az intézményesülés. Azt is említettük már, hogy a tudomány támogatásával indult el ez a mozgalom. És igen, ma már létezik a népzene tanszék. Milyen jó, hogy a zeneoktatás csúcsintézménye befogadta a népzeneét! Most, 2023-ban azonban azon kell elgondolkodnunk, hogy lényegében mi is ennek a tanszéknek a funkciója. Mit kell tennünk? Mi az, amit a hozzánk bekerülő 20 éves fiatalok keresnek, és mi mit adhatunk nekik? Ezek mind nagyon-nagyon fontos kérdések, és egyfajta öndefiníciót indítanak el. Mi az, ami átemelhető és intézményes keretek között tanítható, és mi az, ami nem? Mert nem biztos, hogy mindenkiből művészt tudunk csinálni. Nekünk magunkban kell nagyon pontosan szétválasztanunk azt, ami tanítható és azt, ami nem tanítható. Ez nagyon lényeges. És az is, hogy például miközben itt van az egyetemi oktatás, zeneoktatás vagy népzeneoktatás, mellette ott van a revivalmozgalom, és egy tudományos kutatómunka is. Olyan ez, mint három testvér. Hasonlítanak, ismerik egymást, de három különböző ember, akinek ezer kapcsolódási pontja van. Arra kell tehát nagyon figyelni, hogy ne menjünk át a másik területre. Az egyetem ne akarja megmondani, hogy a mozgalomban mi történjen. A mozgalom ne akarja azt eldönteni, hogy mit kutasson a tudomány. Egymást segítve azonban fontos, hogy jól tudjanak együttműködni, éppen azért, mert a kis zárt közösségek zömmel eltűntek. A forrás, az inspirációs forrás, amiről beszéltünk ma, az lényegében megszűnt már. Sajnos ezt ki kell mondanunk, még akkor is, ha nagyon nehéz kimondani.

Amikor a 20 éves generáció bejön hozzánk tanulni, akkor a legfontosabb feladatunk, hogy úgy találjunk nekik kapcsot ehhez az anyaghoz, hogy mindez átélhető legyen. Tanárként, zenészként, előadóként az a feladatunk, hogy velük, a kultúra aktuális hordozó rétegével, a fiatalokkal találjunk kapcsolódást. Konzervekkel nem fognak rohangálni, az nem fog ízleni senkinek sem. Tehát olyan kreatív tereket kell létrehozni, ahol ezzel találkozhatnak, és ezt ugyanúgy tudják művelni, mint annak idején ti is. Akkor is kialakult valahogy egy olyan kreatív tér, amiből mindez elindult.

Sebő Ferenc

Matyi, mi ezt akartuk csinálni, ők csak segítettek a háttérben. És most nekünk is ez a dolgunk, szerintem. A fiatal gyerekek azért jönnek a tanszékre, mert őket érdekli a dolog, nem? Nem kell őket rábeszélni erre. Éppen nem is olyan régen szóltak nekem a növendékek, hogy nem tudnék egy kis bukovinai román anyagot adni nekik? Hát kérem, nem én vagyok a Zenetudományi Intézet, sajnos nekem nincs ilyen anyagom, tárgyalnom kell majd ebben az ügyben. Nagyon fontos tehát látnunk, hogy nekik ez kell, azért jönnek hozzánk. Aztán olyan szépen énekeltek macedónul a vizsgán félévkor, hogy teljesen meglepődtem. Addig jó, amíg ők akarják. Nekünk pedig abban kell helytállnunk, hogy ki tudjuk őket szolgálni.

Bolya Mátyás

Igen, ezeket a belső ambíciókat, amelyeket magukkal hoznak, ezeket kell segítenünk. Végül is ez az ő zenei önkifejezésüknek az eszköze. És mi tudunk alapanyagot adni hozzá, mégpedig

elég sokat. Úgyhogy valahol ez a feladat, ezt kell megtalálni. A múltba révedés és a múltnak az ismerete az nagyon fontos ahhoz, hogy értékeljük a márt, és hogy ezeket a kapcsokat megtaláljuk. De az, hogy ők – a fiatal generációk – jönnek és érdeklődnek, azért össze kell tennünk a kezünket! Most, a pandémia után egyébként is ki akar zenész lenni?

Birinyi József

A legfontosabb, bármely művészeti területről legyen is szó, az élmény. Eljutni a katarziszig. Sem a hagyományos, sem a mai környezetben, az intézményes tudatos nevelés és oktatás kapcsán nem lehet elvárni azt, hogy valaki parancsra szeressen. Apámnak zenekara volt, bálokban muzsikált. Ő volt a prímás. Bátyámmal belenőtünk a zenébe. Volt élményünk, indító élményünk. Hogy ez mennyiben volt nótás, félnótás, népdalos? Bizonyosan vegyes volt, ami teljesen normálisan és természetesen tartozott hozzá a szolgáltató zenéhez.

Nagyon fontos az, ami a beszélgetés elején elhangzott; hogyan adódott át generációról generációra eredeti környezetben ez a zenei kultúra. Azt tapasztaltam, és mások gyűjtéseiből is ez derül ki, hogy nem tanulták a szó intézményes, klasszikus értelmében, hanem belenevelődtek. Sokszor megkérdeztem gyűjtéseim kapcsán a legjobb énekesektől, zenészekről, hogy ezt a zsenialitást honnan szedte, tanulta? És egyáltalán nem szerénytelenség, amikor azt mondják: „...hát magamtól”.

Nem nagyképűségből mondják ezt, nem azzal a kicsengéssel, hogy én teremtettem ám a világot is, hanem egyszerűen arról van szó, hogy nem tudatosodott bennük a tanulás folyamata.

Sebő Ferenc

Igen, azt mondják, nem tanította senki. Sőt, titkolták, ha mégis. És valóban, úgy kellett összelopni a tudást.

Birinyi József

Ez a tudásra való rátelepülés. Látjuk a mintát és élményt kapunk. Teljesen természetes volt ez. Ami tetszett, azt csinálták. A mai környezetben más az élet rendje. Ugyanakkor tegyük hozzá egy példát: a németeknél 6-7 ezernyi gyűjtött, rögzített eredeti népdal van, ami persze nem azt jelenti, hogy a németek kevésbé voltak muzikálisak, mint mi. Ez csak annyit jelent, hogy a kapitalizálódás 100-150 évvel korábban következett be náluk, mint nálunk. És amikor fölfedezték volna a herderi felhívást követően a népdalt, népzenei, a hagyományos, nem rögzített kultúra értékeit, akkor ott már sokkal mobilizáltabb volt a társadalom. Nálunk pontosan a feudalizmus 100-150 éves késése konzerválta a paraszt-, a pásztorkultúrát. Ez persze ugyanakkor gazdasági, társadalmi elmaradottságot is jelenthetett Nyugat-Európához képest. Ilyen értelemben azonban biztos, hogy egy óriási merítő tégely maradhattunk, mert tovább élt az a tradicionális kultúra, amelynek ma is vannak még nyomai a perifériákon. Moldvában itt-ott-amott, Erdélyben bizonyos területeken, Felvidéken, Délvidéken, meg másutt is, belső magyar falvakban főként. Persze már széténeklő, eklektikus, széttöredezett állapotban, ahogy Szilvi is mondta. És valóban, ezt ma már csak intézményesülve lehet átadni. '90-ben elértük azt, hogy „szakmászítottá” vált a népzeneész, a népzene-tanár. Sokat küzdöttünk azért, hogy ezt a státuszt elérjük. Emlékszem rá, a KÓTA elnökségben ott ült a Zeneakadémia rektora a '80-as évek elején, és amikor szóba hoztuk, hogy Kodály-Bartók országában valahogy mégiscsak be kellene juttatni a Zeneakadémiára ezt a népzene tudós kutatóképzést,

sőt a zenélés, éneklés tudását is, ő azt mondta, ha ez megtörténik, akkor ő bizony azonnal lemond a rektorságról. Ilyen ellenállás volt. Ehhez képest egy évtizeddel később Béres János és sokan mások tettek, tettünk azért, hogy révbe jusson ez a törekvés, és a nyíregyházi – akkor még főiskolán – egyetemen 1990-ben létrejött az első énekzene-népzene tanszék. A tanmeneteket akkor kellett megírunk. Én a MÁV Zeneiskolában 1976-tól tanítottam, és öt hangszerre írtam először tanmenetet. S amit mondasz Szilvi, hogy stilizáció jön létre, az egyfajta globalizálódásnak is mondható. Jóllehet a globalizálódás nem ekkor jön létre a népzeneben először, hanem például a 19. században, népzeneink újstílusának idején. A néptánc, a népzene sokkal egységesebb. Moldvától Burgenlandig nincsenek nagy változatvariánsok. Vannak különbségek, de azok nem jelentősek. A népies műzene pedig rátett egy lapáttal, ahol még egységesítettek is az akkori „celebek”. Egy Déryné például a népszínművekben nem az eredeti népi mintát, előadási stílust követte, de népszerűsített, ha lassan is, de divatot teremtett. Kodály is azt mondta az 1930-as években, hogy fel kell öltöztetni a népdalt, ha a városba a polgárok közé bevisszük. Mint ahogy a parasztember is felöltözik az ünneplőjébe. Pedagógiaiilag, közművelődési koncepciónak jó lépésfokozat volt. A hatvanas évek végétől sikerült felfedezni a népdal, a népzene eredeti ízeit, stílusát. Akkor megtanultunk élni a szokás hatalmával!

Sebő Ferenc

A globalizálódás nem csak akkor zajlott. A régi zenével is lezajlott. A 200 ezer támlapból az derül ki, hogy az egész magyar nyelvterületen az összes típus megvan. Erre Európában szerintem nincs példa. A magyar királyság az első 400 évben egységes országgént működött, nem voltak vámhatárok, kis fejedelemségek megyénként elkülönítve, hanem lehetett szabadon közlekedni. És globalizálódott, ahogy a nyelvünk is, mert a nyelvünk is olyan, amire szintén nincs példa Európában. Egy délnémet egy északnémetet nem ért meg. Ők most tanulják a németet a televízióból. Az olaszokkal meg úgy jártunk, amikor Mártikával (*Sebestyén Márta, a szerk.*) kint voltunk és olasz népdalokat kerestünk, hogy csak néztek ránk, hogy mit is akarunk. Elkezdtek sorolni a fejedelemségeket, ami mind más. A franciáknál is ugyanez volt a helyzet. Tehát ezt is tudnunk kell. Nekünk ez is egy nagy kincsünk. És igen, egyszer már volt egy globalizáció. A törökkor, a járványok is sok mindent megszüntettek, a lakosság is cserélődött. Újabb divatok jöttek be. Az azonban, hogy mi a moldvai csángókat is megértjük, azért az nem semmi. A hangok különböznek, az meg tényleg semmi.

Birinyi József

Bernard Shaw mondta, hogy az angol és az amerikai két rokon nép, amelyet a közös nyelv választ el egymástól. Tehát – amiről Feri is beszél – a moldvai, a burgenlandi, a felvidéki, a délvidéki magyarul megérti egymást. Egyébként egyszer a Hamburgi Egyetem ónémet-kutató professzorát elvittük a Nagyborzsönybe. A rendszerváltoztatás környékén készült is egy film Vecsésről, a prosperáló sváb faluról és Nagyborzsönyről, a bányászatot, fémművességet a szolgálonépek idején odahozó németekről, akik időközben elparasztosodtak, mert az akkori technikával nem tudtak tovább bányászni rezet, aranyat, ezüstöt, ami még ott van a hegyben egyébként a Nagyborzsöny környékén. Odamentünk hát a professzor úrral Hanzi bácsihoz. Mondtam neki, Hanzi bácsi, beszéljen németül. Ő pedig elkezdte a saját nyelvét beszélni. Az őseit a XIII. században telepítették oda Nagyborzsönybe, így mi az akkori nyelvszigetben fejlődő nyelv változatát hallhattuk. A hamburgi professzor azt mondta, hogy „ez az ember

nem németül beszél”. Mondtam, hogy csak füleljen egy kicsit. És akkor egy jó félóra múlva ráhangolódott... Azt az ovációt látni, hogy megértette! Ekkora a különbség. Időben, több évszázad. Nekünk pedig megadatik, hogy a moldvai csángóknál még a nyelvújítási magyar nyelvet is tetten érhetjük.

Bolya Mátyás

Igen, a belenevelődésre visszatérve. Azért nagyon fontos, mert régen valóban belenevelődtek az emberek egy világba. Az sokkal lassabb világ volt, mint a miénk, és mindig csak egy-egy kicsi részébe történt a belenevelődés, ami azt jelenti, hogy ennek a nagyon gazdag zenei folklórnak csak nagyon vékony szeletkéjével érintkeztek. Ezzel szemben mi a specialisták korában élünk. Már nincs időnk belenevelődni dolgokba. Amikor föl hívom Szilvit, hogy figyelj, itt lenne egy munka, és itt mondjuk mezőszéki díszítésekkel kéne elénekelni ezt a megírt dallamot, akkor én nem várom meg, míg Szilvi belenevelődik, hanem abban bízom, hogy specialistaként ezt tudni fogja majd. Tehát ma az az elvárás, hogy tudatosan és gyorsan megszerezzük Burgenlandtól Moldváig ezt a tudást zenészként, énekesként. De az is nagyon fontos, hogy a megszerzett tudásnak milyen az összetettsége és sok-sok más ismérve. Mert mondjuk meg lehet-e tanulni egy Bach orgonaművet szájhangyomány útján? És nem azért nem lehet, mert nem jó az átadás, hanem mert más típusú a tudás, és ahhoz bizony kifejezetten jó az intézményesült háttér, hogy van kottaírás, meg van tanár, aki átadja a tudást. Tehát amikor intézményesülés van, és egy egyetemen hallgatókat képzünk, akkor nem belenevelődés van, hanem a specialisták technikáit tanítjuk. Most művésztanárképzés van, ez nagyon fontos. Tehát komplex tanítás folyik.

Birinyi József

Csak a hagyományos környezetben volt lehetséges ez az organikus belenevelődés. Amikor feloldódik ez az állapot, vagy megszűnik, vagy széténeklő állapotba kerül, onnantól kezdve lehet és van értelme arról beszélni, hogy tudatosan a hagyományt ápoljuk, éltetjük, mentjük, visszük, tanítjuk. Az intézményes népzeneoktatásban már didaktikus tanításról, tanulásról van szó, ahol metodikát kell kidolgozni. A gyerekek, akiket visszajárva a szülőfalumba, Táborfalvára, 1978-ban kezdtem tanítani, 1983-ban *Ki mit tud*-döntősök lettek. Húsz évig nem volt képesített énektanárunk, és hétvégenként jártam haza, és tanítottuk ketten őket. Ez csak úgy sikerülhetett, hogy átgondoltuk másokkal együtt azt a fajta módszertant, amivel gyorsíva lehet tanítani úgy, hogy a jelleg, a stílus és az élményszerűség megmaradjon. Ez a lényegi különbség. Sokan kérdezték azt, hogy mi a különbség a népzene, vagy a népi hangszeroktatás és a klasszikus hangszeroktatás között. Azt mondtam, hogy az élményszerűség. Általában nem a népzeneészek, hanem a zeneiskolai tanárok fogalmazták meg, hogy ha a növendék az első három évet túlélte, akkor még zenész is lehetett belőle. És ez nagyon fontos! A gyereket nem az érdeklő először, hogy hogyan tartja az ujját a billentyűn, a vonón, az majd később, amikor már virtuózdarabokat kell játszani, fontos lesz. A gyereket az érdeklő, hogy a hangszeren, a furulyán, a citerán, a tekerőn el tud-e billegetni egy dallamot. Tehát a sikerélmény. Az, hogy rögtön tud zenélni, énekelni. Ha a Süss fel nap-dallamot játssza el, akkor is rögtön zenél. És a népzeneben ez a belenevelődés is benne volt. Nem a legbonyolultabb, összetett dallamot, táncot tanították, hanem fokozatosan lépésről lépésre nevelődött bele a gyerek.

Sebő Ferenc

A klasszikus oktatásban is jó lenne, ha így volna! Ültem olyan kurzuson, ahol Fenyves Lóránt azt mondta a Bach-partitákat játszó kis hölgynek: „Ne haragudjon, Kisasszony! Tudja, maga, hogy Bach kinek írta ezeket a darabokat? Amatőröknek. Tudja, akik szeretnek zenélni, Maga pedig itt szenved. És hát egyáltalán, hallja, maga ezt a darabot?” Ilyeneket mondott: „Hallja, maga? Mit tanult meg? Hangokat egymás után.”

Sütő Zoltán

Lassan, de végül is az az érzésem, hogy eljutunk a magyar népzene jövőjéhez, mert tulajdonképpen itt van egy fordulópont. Tehát belenevelődik valaki a saját közegében ebbe a zenei világba, vagy van egy váltás. Az érdemi megjegyzések tulajdonképpen arról szóltak, hogy a saját közegéből kikerülve milyen az oktatása a magyar népzeneinek.

Sebő Ferenc

Ez a belenevelődés. Akkor megint a beszédet veszem elő. Ha mondjuk korábban a gyerek belenevelődött a beszédbe, de most már szétesnek a közösségek, akkor ezentúl nem tanulnak meg a gyerekek beszélni? A fenéket! Abba nevelődik bele most is a gyerek, hogy körülötte beszélnek, és akar velünk kommunikálni. Igaz, hogy csak gügyög az elején, de mégsem kell hozzá leereszkedni. Weöres Sándor is azt mondta, amikor azzal csesztették, hogy miért ír ennyi sok szép gyerekverset, hogy ő igazából a macskáját szereti. A gyerekeknek pedig nem is kell külön verseket írni, mert azok igaz, hogy kicsik, de nem hülyék. És egyébként is, a beszédet sem grammatikával vagy szolfézzsel kezdjük tanítani – ugye. Hanem – nagyon jól mondta Jóska – élmény kell. Először csak jelekkel, aztán fejlődik a szókincs. Aztán előbb-utóbb eljön a többinek is az ideje.

Bognár Szilvia

Igen, mert mi most az egyetemi oktatásról beszéltünk, de nyilván nagy-nagy szerepe van annak a sok csoportnak, közösségnek, együttesnek, családnak, sőt, mikroközösségnek, akik a saját kis csoportjukon vagy családjukon belül adják át ezeket a dalokat, muzsikákat. Egyébként már az én nagyanyám is a tévéből tanult vissza népdalt. Csak felnőttkoromban tudtam meg, hogy innen való az édesanyám és mami kedvenc dala.

Nagy-nagy szerepe van annak, hogy miképp érintkezünk ezzel, egészen kicsi kortól kezdődően.

Sebő Ferenc

A gyerekek még nagyon fogékonyak, tehát ha négy nyelven beszélő közösség venné őket körül, akkor négy nyelven tanulnának meg. Franciául, németül, angolul... Szóval azon kéne elgondolkozni, hogy nem a népzene jövőjével van itt a probléma, hanem a gyerekeinknek a jövőjével. Mivel töltjük el ezt a hasznos időt? Gyerekmegőrzéssel, vagy pedig hasznos és értékes dolgokkal vesszük körül őket, amit majd szépen lassan beszívnak magukba. De ha a szülő is műveletlen már, akkor mit várunk? Ha hülyeség veszi körül, akkor a hülyeséget tanulja meg a gyerek.

Sütő Zoltán

Arra szerettem volna még rákérdezni a jövővel kapcsolatban, hogy az egyik része ennek a dolognak az intézményes oktatás. A másik része pedig a közönség. Tehát mi a tapasztalatotok a közönséggel? Hogyan viszonyul a népzenehez? Létszámában is érdekes ez, mennyire tömeges az igény, az utóbbi években milyen tapasztalatokkal rendelkeztek?

Birinyi József

Egy orosz kutató írta le először, hogy eredeti környezetben mindenki aktív állapotban van. Hangsúlyoznám azonban, hogy a közösségben mindig tudták azt, hogy kinek mi az erőssége. Azzal énekelgették a szomorú nótát, aki azt a legjobban énekelte, aki pedig legjobban tekerte a siratóban, attól meg azt kérték. Mindenki énekelhetett, zenélhetett. Nem voltak specialisták, mint ahogy manapság van énekesünk, hangszeresünk, régi zenészünk, tekerősünk, gitárosunk... Persze nagyon is jól tudták, hogy a dadogóstól nem kell mesét kérni. Ma pedig vannak a „felkentek”, akik színpadra állnak, és velük szemben van a passzív közönség, a színpadi, színházi környezetnek megfelelően. Zömmel. Ilyen szempontból teljesen más a táncház, vagy a Vass Lajos-féle pávás közösénekülés, meg annak az összes örömmelélése, örömtáncolása. Itt nincs olyan jelentős szintkülönbség az előadók és a passzív tömeg között, hanem létezik egy tudatos törekvés a közönség és az előadók közötti távolság lebontására: Arra, hogy közösen énekeljünk. Mondanám azt is, hogy mi is énekeljünk egyet végül közösen, mert eddig csak beszéltünk a zenéről.

Sebő Ferenc

Egy kicsit a mi fejünkben sem tiszta, hogy miért íratunk be gyereket a zeneiskolába. Mit is akarunk tőle? Mert Németországban – a lányom azt írja, hogy ott – olyan vizsga van, amit ő se tudna letenni, mert csak azt veszik fel, akinek a teste meg az agya alkalmas a művészé válásra. Tehát ott elitnevelés van. De azért nálunk a Kodály-féle tevékenység nagyon sokat tett azért, hogy mindenki tanuljon zenét. Még az is, aki nem lesz művész. Sőt, azoknak még jobban kellene, mert nem lesz majd közönsége az elitnek. Aki nem érti, hogy mit csinálnak a színpadon, avval mit érünk?

Bolya Mátyás

Eleve a romantika választja szét az előadóművészt és a közönséget. Most pedig éppen ezen megy a huzavona: fölrakni vagy leszedni a színpadról. Mindegyiknek megvan a maga funkciója. Ugyanúgy, mint a sportban. Van tömegsport, meg van élsport, és különféle edzőket képzünk hozzájuk. Ma már alig lehet a gyereket beíratni olyan helyre, ahol nem akarják élsportolóvá nevelni.

Emlékszem, amikor először voltam Skandináviában, az egyik kocsmában amatőr szinten, de nagyon élvezhetően, nyugdíjasok játszottak. Énekeltek, hegedültek, zongoráztak. Olyan németes zenéket. Néztem őket, annyira fiatalosnak tűntek. A nagymamám korosztálya volt. Ők itthon azonban már egyáltalán nem csinálnak semmi ilyesmit. Miért van ez így? Később megtudtam, hogy a nyugat-európai oktatásban létezik az élethosszig tartó zenélés fogalma. Ráadásul ezt mérik is. Ez nagyon fontos. Mert attól még, hogy valaki zeneiskolába járt, nem lesz értelemszerűen előadóművész. Nem lesz feltétlenül profi és talán tanár sem. A zene azonban megmarad neki. A zene szeretete. Sajnos, az élethosszig tartó zenéléssel Magyarországon elég rosszul állunk.

Sebő Ferenc

Nyugodj meg, Berlinben még rosszabbul állnak.

Birinyi József

A családi minta, az a legfontosabb. És ilyen szempontból, amit Szilvi is említ, nálunk mégis széles tömegeket vonz a hagyományos zene. És azért nem csak elitképzés van. Sokkal inkább az érték gondozás, a tehetség gondozás jelentőségét hangsúlyoznám. A lehetőség megadása a tehetségeknek a gyorsított fejlődésre. Hadd utaljak a Csutorás Táborra, a 38 éve folyamatosan működő komplex népművészeti képzésre, közösségre. 250 gyermek táboronként. Nagyon sok ismert énekes, zenész, táncos, kézműves, kutató került ki onnan, például Junior Prima-díjas is, de óriási a piramis alattuk. Mert, ha valaki esténként a saját gyerekének, az unokájának csak egy dalt eldúdol abból, amit ott megtanult, akkor már megértte! Így lehet örökségünk a ma élményével jövőnk alapja.

Sütő Zoltán

Hát mindenesetre az bizonyos, hogy nagyon nagy kincsesládán ülünk, mi, magyarok.

Sebő Ferenc

Ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Bognár Szilvia

A következő beszélgetés témája még az is lehetne, hogy mindehhez az internet világa mit ad hozzá. Mert amikor az *A, a, a, a farsangi napokban* kezdetű nótára rákerestem, akkor a legnagyobb nézettsége nem Szvorák Kati felvételének volt, hanem annak, amelyiknek szintetizátorkísérete van, és popos frazírokkal éneklük.

Sütő Zoltán

Igen. Tehát az is lehet a következő beszélgetés kiindulási pontja, hogy mit tesz hozzá, meg az is, hogy mit vesz el belőle.

Birinyi József

A lehetőség benne van.

Sebő Ferenc

Az ismertség a fontos. A sablonok azért hatnak, mert azt ismerik. Amit nem ismernek, az nem hat. Egyszer Sebestyén Mártival voltunk egy fesztiválon, és húsz cigány csajjal ismerkedtünk össze. Tanultunk tőlük sok cigány dalt, és elkezdtünk ott mulatni. Olyan dalokat énekeltünk, amit ők is tudtak, és mi is. Egyszer csak Mártyi átváltott egy olyan dalra, ami cigány dal volt, de azt ők nem ismerték. Egyből lepunnyadt a hangulat, áh! Eztet mi nem szeretjük, ez már művészet.

Sütő Zoltán

Nagyon jó. Hát akkor talán azt kívánhatom magunknak, hogy ez a művészet éljen még nagyon soká, és gazdagítsa a következő nemzedékeket is! Köszönöm szépen a beszélgetést, szerintem ma este körülbelül ennyi fért bele. És nagyon jó lenne folytatni is, természetesen.

Birinyi József

Zoli, énekeljünk egyet közösen! Bartók gyűjtéséből, amit mindenki elég jól ismer.
Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok...



<https://youtu.be/-svG8jAamrw>